

i rač jeho, tvorče, naučiti,
 aby miloval zemany
 a v svéj radě jměl české pány.
 Nebo s těmi může čsti dojíti
 a bez nich nemož země upokojiti.
 Nebo jemu zemanóm uvěřiti,
 nebo se čstí z země jíti.
 Pánóm razi⁷⁵⁾ múdru býti,
 kdež mohúc, zemi pokoj činiti.
 Neb vám lépe jest zemi samým pokojiti,
 než váši nepřítelélé budú vás súditi.
 Dobrých jinochóv v životech nehubte;
 nebo vem⁷⁶⁾ jich v skóřě třeba bude, to vězte.
 Razi vem, smysl⁷⁷⁾ svůj při sobě jmějte,
 hostí v zemi nepúščejte.
 Nechcete-li v tom múdři býti,
 bude sekyra na sě dlubny⁷⁸⁾ činiti.
 Razi vem, přijde-li vem které volenie,
 chovajte sě skrzě les na křivá drva⁷⁹⁾ chozenie.
 Coť tiem mieni, sám znamenaj,
 vol z svého jazyka,⁸⁰⁾ cizieho nechaj.
 Pomni, čemuť Libušě jest učila,
 jenž v svéj řeči nikdy neskřivila.⁸¹⁾
 Mnoho by bylo jiného mluviti,
 ale v tom chci dosti učiniti.

75) razi radím – 76) vem vám – 77) smysl rozum – 78) dlubna násada k sekyře – 79) křivá drva tj. (obrazně) křivopřísežné cizince; narážka na to, že Jan nedodržel sliby, které dal před korunovací českým pánům: podle nich neměl propůjčit žádný úřad ani statek v zemi cizincům – 80) jazyka národa – 81) neskřivila neodchýlila se od pravdy

Alexandreida

Z *Alexandreidy* vyjímáme pět ukázek: o rodičích Alexandra Makedonského a jeho dětství, o Alexandrově tažení proti perskému králi Dariovi, o Dariově posměšném poselství a Alexandrově odpovědi, o Alexandrově velkomyslnosti k zajaté Dariově rodině a konečně o pozdější proměně Alexandrově povahy.

O RODIČÍCH ALEXANDRA MAKEDONSKÉHO

Král Filip byl v zemi řecký
 už slovutný ve čsti svěcký;¹⁾
 po svém právu míše ženu
 v zboží, ve čsti porozenú;
 Olympias – tak slovieše –
 ovšem divné²⁾ krásy bieše.
 Daru má ot Boha mnoho,
 když čstnú ženú daří koho;
 kteráž z založení kázní,³⁾
 téj netřeba časté bázni.
 Ustalý rád pitie sáhá,
 zeschlým lúkám časna⁴⁾ vláha,
 čstná žena muži přědráha.
 Po všě časy toho krále,
 jež pokojní lidé chválé,
 řečská země v míře stáše,
 nepřátel sě nic nebáše.
 Tehdy přijide čstná hodina,
 králová porodi syna,
 Alexander vzděchu jemu.
 By syn vhod králevi čstnému;

1) ve čsti svěcký ve světské důstojnosti – 2) ovšem divné podivuhodné – 3) z založení kázní z vlastní povahy se chová řádně – 4) časna prospěšná

nebo by juž na téj době,
jakož mu třeba po sobě
bieše ostaviti hlavu⁵⁾
svěj dědině na opravu.⁶⁾

Tehdy i po malém časě
králi zlá příhoda sta se,
pro niž upade v osidlo.
Posla ženu v jiné bydlo,
a ten, jenž ji provodieše,
Pauzoniáš – tak slovieše –,
vzem sobě protivnú radu,⁷⁾
zavřě se s ní na svém hradu.
Kto se může toho stříeci,
komuž porúčé své věci?
Neniet nic tak protivného,
jakž nepříezen člověka svého;
neb má o to potaz⁸⁾ snadný:
ktož jest v kterém domu vнадný,⁹⁾
ten móž, když chce, býti zrádný.
By král v smutce i v žalosti,
pyče¹⁰⁾ porušené čstnosti,
až se své rady doloží,¹¹⁾
před tím se hradem položi.
Krátký čas toho vynide,
až král Filip s světa snide:
zradú to nepřietel doby,
s málem lidí krále pobi.
Ach, člověče, kak si křivý,
kak jsi svéj hospodě¹²⁾ lstivý!
Jehož ti čest vzdána všaká,
jenž ot tebe viery čeká,
toho hlavy tvój meč láká!
Kněz Alexander v tu dobu
spade v velikú sirobu.

5) ostaviti hlavu zanechat dědice trůnu – 6) dědině na opravu ke správě dědictví –
7) vzem... protivnú radu učinil proradné rozhodnutí – 8) má o to potaz může se na to
doptat – 9) vнадný obeznámený – 10) pyče lítoval – 11) rady doloží poradil se s rádci –
12) hospodě pánu

Otčíka juž nejmějše,
matky také nevidieše;
jedno mieše mistra svého
najvěčého světa seho,¹³⁾
jemuž jej byl král poručil,
by jej čsti, múdrosti učil.
Mějše v sobě smysl¹⁴⁾ mladý,
neumě sobě dáti rady.
Nepřietelé všidy vstachu,
svoji o něm nepodbachu.¹⁵⁾
Tak se země zhubi všěcka,
jež prvé bieše plnečka.
Neby dosti ot bližných hořě,
až i s oné strany mořě
král Darius lidi vysla,
jiže tu zemi bez čísla¹⁶⁾
zbavichu každého dobra.
Ktož co móže, ten to pobra
koňmi, skotem, zbožím, rúchem;
jehož kto neslýchal sluchem –
jakž,¹⁷⁾ což cizí nepojechu,
to vše po nich svoji vzěchu.
Kdažto bude v zlém poběda,¹⁸⁾
nenie, kto co pověda,
jedno každý: „Hoře, běda!“

TAŽENÍ PROTI DARIOVI

Již byl vtáhl daleko v zemi
proti nepřieteli svému
Macedo, ten opravitel¹⁹⁾
i své vlasti obranitel.
A když přide pověst ta
v perské hrady i u města,

13) seho tohoto – 14) smysl rozum – 15) nepodbachu (o něm) nedbali ho – 16) bez čísla
bez míry – 17) jehož kto neslýchal... jakž co bylo neslýchané... že – 18) Kdažto bude
v zlém poběda smysl: když nastane strádání, nikdo neřekne leč: „Hoře, běda!“ –
19) opravitel vládce

tehdy z těch okolních tvrzí
potočichu posel brzy,²⁰⁾
aby se král Darius strěhl,
že jeho nepřítel přitíhl.
A když s tím posel přiteče,²¹⁾
Darius se velmi leče.²²⁾
Kak by mnoho přičinněji,²³⁾
pokladem, lidmi silněji –
neb jmieše královstvo dvoje,
z nich nadeň²⁴⁾ mohl jmiati vojě –,
ale že vždy byl pokojen,
že nedbal i jedněch vojen,
tiem proti mu bieše mdlejší,
jímž by mohl býti silněji,
ač by byl srdce toho,
k němuž jmějšě lidí mnoho.
Však nechtě, by se kto domněl,
by v čem své moci zapomněl,
káza se všem hotovati,
chtě nepřátely potkati.
A jakž brzo provolachu,
tak všickni na vojnu vstachu.

DARIOVO POSELSTVÍ A ALEXANDROVA ODPOVĚĎ

[...]

Řka to,²⁵⁾ káza poslóm siesti,²⁶⁾
uzel máku jemu nésti
a řka: „Věz to, pyšné robě,
posielaji ten mák tobě,
aby věděl, co jmám moci
vlastních lidí, bez pomoci.
Tu jest ovšem máku mnoho,
ty nemůžeš čísti²⁷⁾ toho;

20) *potočichu posel brzy* vyslali rychlého posla – 21) *přiteče* příběhl – 22) *leče se* lekl se
– 23) *přičinněji* mocnější – 24) *nadeň* tj. nad Alexandra – 25) *Řka to* tj. poté, co přič-
tl list, který mu Alexander poslal – 26) *siesti* naslednout – 27) *čísti* počítat

tolikěž jmám já vojí,
všudy lid se vniž roj brojí
okolo mne za tři míle;
nýnie čísla²⁸⁾ téj všiej síle.
Tisíc na jednoho tvého
jmám rytieřstva výborného.
Kako chceš boj se mnú vzěti,
nemoha té moci jmiati?
Raziť, by se mně pokoře
bral se zasě přič za moře,
ač zbýti²⁹⁾ chceš zde hoře;
chtě královstva zde dobyti,
můžeš tam svého zbýti.“

Alexander tu řeč slyšě –
andě posel mluvi tišě –
káza uzel rozvázati
i počě ten mák zobati
a svým Řěkóm udávati.
Každý jeho hrst nachvátí.
„Zobte,“ vece, „moji Řěci,
ci vem³⁰⁾ něčso dobrého říeci,
z něhož vám bude všem radost
a pohanóm v srdci žalost.
Tento mák to znamená,
že nám Bóh jě všě poddává.
Jelikož ho zrn zzobete,
když u boji juž budete,
tolikěž³¹⁾ pohan pobijete,
v tom se vám nic nepoměte.³²⁾
Jakož ten mák zuby zetřem,
tak zástupy jich všě potřem.“
Potom poslóm těm povědě:
„To jáz jistě,“ vece, „vědě,
že mnoho lida jest při králi.

28) *nýnie čísla*... smysl: všechno to množství se nedá spočítat – 29) *zbýti* pozbyt – 30) *ci*
tem chci vám – 31) *Jelikož*... *tolikěž* kolik... tolik – 32) *v tom se vám nic nepoměte* v tom
vás nic nezmate

Ale to já velmi chváli,
že tak měkké lidi vodí –
úfaji u Bóh, že mi neuškodí.
Jakžto ten mák Řeci zobí,
tak vašeho krále pobí.“

ALEXANDER A ZAJATÁ DARIOVA RODINA

86

KNIHA
TEXTŮ

Potom³³⁾ jidú mezi panie,
jich nebieše kto juž bráně –³⁴⁾
a nejedna hořem nyje,
ande s jejie bielé šíje
krzno³⁵⁾ nebo komži³⁶⁾ drahú
panošě i panošky táhnú.
Nejedna slovutná žena
nedóstojně obnažena,
a zajisté div ot diva,
že je mohla kdy býti živa:
ande³⁷⁾ vedú na všě strany
dievky, ženy mezi stany,
nejedna své čstnosti želé,
ande jí pojítí velé,
kdežto jiej viděti vraha –³⁸⁾
auvech, přěpusto³⁹⁾ neblahá!
Nejedna svých slez unoři⁴⁰⁾
v svéj žalosti i v svém hoři
a lomieci bielé rucě,
ande ju neznámot smúcie.⁴¹⁾

A když sě juž všěcko to sta,
za malečko král tu postá,
až povedú Dariovu

33) *Potom* tj. po vítězné bitvě a vydrancování perského tábora – 34) *jich nebieše kto juž bráně* už je neměl kdo bránit – 35) *krzno plášť podšitý kožešinou* – 36) *komži* svrchutí košili – 37) *ande když* – 38) *vraha nepřitele* – 39) *přěpusto* sudbo, dopuštění osudu – 40) *slez unoři* prolila slzy – 41) *ande ju neznámot smúcie* když ji lekají neznámí lidé

matku, sestru i králevú
a v sedmi let dietě malé
spolu před řeckého krále.
Stáchu před ním v smutném líci
a srdce jde rózno čistící,⁴²⁾
ande nenie kto ottušě –⁴³⁾
div, že nevyskočí dušě –,
v takém stojiece ohromě,⁴⁴⁾
kdežto na všě strany lomie
rucě, čest, zbožie ztrativše
i všeho dobrého zbyvše.
Sama sě vždy šlechta káže:⁴⁵⁾
co je milosrdie dráže,⁴⁶⁾
kdež kto ottuší smutnému
a najviece neznámému,
ač kto komu i zavini?⁴⁷⁾
Takéž král řecký i učini:
uzřěv tak šlechtné l'udi,
milosrdie sě v něm zbudi –
ochotně sě k nim přichýle,
zajisté přijma jě míle.
Matku sobě vzě za matku –
„Syn mi bud“, vece děfátku,
a k tomu pak oně obě⁴⁸⁾
sestrú miesto přijě sobě.

O PROMĚNĚ ALEXANDROVY POVAHY

Tak byl milostivý za mladu,
doňadž nevzě horší vnađu.⁴⁹⁾
Nad všě krále sieho⁵⁰⁾ světa
byl by jakožto osvěta –⁵¹⁾

42) *jde rózno čistící* puká hořem – 43) *nenie kto ottušě* nikdo neutěší – 44) *v ohromě* (ohrom) v zděšení – 45) *šlechta (sě) káže* šlechtictví se ukazuje – 46) *milosrdie dráže* dražší než milosrdenství – 47) *zaviniti (komu)* provinit se (proti komu) – 48) *oně obě* tj. královnu a sestru – 49) *vnađu* mrav, obyčej – 50) *sieho* tohoto – 51) *osvěta* světlo

také bě v něm milosrdie.
 Ale když juž zbožím vzhrdĕ,⁵²⁾
 dobrost v zlobu sĕ obrazi,
 dobrá vášně sĕ pokazi
 i počĕ svých býti dávcĕ,⁵³⁾
 jenž prvé bieše oprávcĕ.⁵⁴⁾
 Porušiv všĕ prvnĕ slova,
 i zamysli práva nová,
 promeni všĕ lepšĕ práva:
 neb sĕ i ještĕ to stává,
 že čest nraVy promenievá.

52) zbožím vzhrdĕ zpychl majetkem – 53) dávcĕ utlačovatel – 54) oprávcĕ ochránce

Legenda o Jidášovi

Z *Legendy o Jidášovi*, zrádci Pánĕ, se dochoval jen nerozsáhlý zlomek, na několika místech porušený. Otiskujeme z něho část, která vypravuje o Jidášově dětství. Začátek textu se nedochoval, ale jeho obsah se pravděpodobně neliší od vyprávění latinské *Zlaté legendy*, vloženého do legendy o apoštolu Matějovi: V Jeruzalémĕ žili manželé Ruben a Cyborea. Jedné noci měla Cyborea sen, že se jí narodí syn, který bude příčinou zkázy celého rodu. Po čase skutečně porodila syna. Aby se sen nemohl vyplnit, pustili rodiče dítě v košíku po moři. Mořské proudy košík zahnal na břeh ostrova Iškariot. Tam jej našla bezdětná královna, potají se dítěte ujala, začala předstírat, že je těhotná, a po čase vyhlásila, že se jí narodil syn. Brzy nato však skutečně otĕhotněla a porodila vlastního syna.

Včĕsta¹⁾ oba syny rósti,
 avšakž viece ty, zlý hosti,
 příkrad sĕ²⁾ v cuzie pastviščĕ,
 mimo bratra v čest sĕ tiščĕ,
 a jsa jmu sotně bratr mnĕný,³⁾
 všĕ zlosti súdče nezviený,⁴⁾
 ve všem vňuž ščenec propastný⁵⁾
 chtĕ viece nežli syn vlastný.
 [...]

Málem viece nežli seho
 pozřĕla,⁶⁾ an to snad vidĕv
 a jemu v tom uzávidĕv,
 chodĕ srdcem zavše trnul,
 a kdež sĕ k němu přihrnul,
 podada jmu řeči ľubĕ,
 a když móż, tu jho poskube.⁷⁾

1) *Včĕsta* začali – 2) *příkrad sĕ* příkrada se, vloudĕ se – 3) *sotně bratr mnĕný* stĕží domnělý bratr – 4) *súdče nezviený* nevyvětraná nádoba – 5) *vňuž ščenec propastný* jako nenasytnĕ štĕně – 6) *seho pozřĕla* na toho se podívala (tj. královna); smysl: podívala se trochu víc na onoho (tj. na vlastního syna) než na tohoto (tj. na Jidáše) – 7) *poskube* poštipĕ